

Η ΛΥΡΑ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

ΟΡΓΑΝΟΛΟΓΙΑ, ΤΕΧΝΙΚΗ, ΡΕΠΕΡΤΟΡΙΟ

ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΑΛΙΟΝΤΖΙΔΗΣ

Fagotto books

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΛΑΙΚΗΣ &
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ

Μιχάλης Καλιονίζιδης
Η Λύρα του Πόντου, Οργανολογία, τεχνική, ρεπερτόριο

Σχεδιασμός Εζωφύλλου & Σελιδοποίηση: Αφροδίτη Ζούκη

Β' έκδοση © 2014, Εκδόσεις του Τμήματος Λαϊκής & Παραδοσιακής Μουσικής ΤΕΙ Ηπείρου / Εκδόσεις Fagotto
Α' έκδοση: Οκτώβριος 2008

ISMN: 979-0-801151-36-0

Fagottobooks

Κεντρικό: Βαλτεσίου 15, Εξάρχεια, 10680 Αθήνα
τηλ.: 210 3645147, fax: 210 3645149
Υποκατάστημα: Ζακύνθου 7, 31100 Λευκάδα
τηλ./fax: 26450 21095
info@fagottobooks.gr
www.fagottobooks.gr

Φωτογραφικά δάνεια

I: Νίκος Ζουρνατζίδης, Χορευτικές διαδικασίες και χοροί του Πόντου, Θέατρο Ελληνικών Χορών «ΔΟΡΑ ΣΤΡΑΤΟΥ»,
Χορευτικός Όμιλος Ποντίων «ΣΕΠΡΑ», Αθήνα 1998.

2, 3, 4: Ιωάννης Ε. Ταξιδης [θιδάσκαλος - δημοσιογράφος], Από την Τσιμερά του Πόντου στην Ελλάδα, Αφοί Κυριακίδη,
Θεσσαλονίκη 2007.

Στη μνήμη του πατέρα μου Χρίστου Καλιοντζίδη,
που ήρθε από τον Πόντο το 1922,
και των αδελφών του Θεόφιλου, Κανέλη και Σοφίας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
ΜΕΡΟΣ 1ο: Η ΛΥΡΑ ΚΑΙ Ο ΛΥΡΑΡΗΣ	9
Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ.....	10
Το τραγούδι στον Πόντο	10
Ο διασπορικός κόσμος της Λύρας.....	11
ΟΡΓΑΝΟΛΟΓΙΑ.....	12
ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΠΟΝΤΙΑΚΗΣ ΛΥΡΑΣ.....	14
Τρόποι χορδίσματος	15
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΡΑΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΗΣ.....	16
ΤΟ ΠΑΙΞΙΜΟ ΤΗΣ ΛΥΡΑΣ.....	19
Αρίθμηση δακτύλων.....	19
ΟΙ 4 ΘΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΛΥΡΑ.....	20
α). Πρώτη θέση	20
β). Δεύτερη θέση	20
γ). Τρίτη θέση	21
δ). Τέταρτη θέση.....	21
ΚΑΛΛΩΠΙΣΜΟΙ (ΧΡΩΜΑΤΙΣΜΟΙ).....	22
Το κράτημα (Κ).....	22
Το mordent.....	22
Η τρίλια.....	22
Πίνακας ανάγνωσης και απόδοσης τρίλιας	23
Ανάλυση τρίλιας	25
Οι νότες και τα δάκτυλα στο πεντάγραμμο.....	28
ΜΕΡΟΣ 2ο: ΑΣΚΗΣΕΙΣ	29
ΜΕΡΟΣ 3ο: ΜΟΥΣΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΙΑ	49
ΟΜΑΛ ΚΕΡΑΣΟΥΝΤΟΣ.....	50
ΟΜΑΛ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ.....	51
ΟΜΑΛ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑΣ.....	52
ΣΗ ΓΕΦΥΡΑΝ.....	54
ΕΜΑΕΨΕΣ ΜΕ ΓΙΑΒΡΟΠΟ Μ'	55
ΝΤΟΛΜΕ.....	56
ΕΚΑΤΗΒΑ ΣΑ ΜΠΑΞΕΔΕΣ	57
ΚΑΛΑΝΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ	58
ΚΑΝΑΡ ΓΙΑΡ ΑΜΑΝ.....	59
ΣΕΡΑΝΤΑ ΜΗΛΑ.....	60
ΧΟΡΟΣ ΣΕΡΑΝΙΤΣΑ.....	62
ΧΟΡΟΣ ΛΕΤΣΙ.....	63
ΑΝΕΦΟΡΙΤΣΑ.....	64
ΚΑΛΑΝΤΑ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΣ	65
ΤΡΥΓΩΝΑ ΚΕΡΑΣΟΥΝΤΟΣ.....	66
ΧΟΡΟΣ ΓΕΜΟΥΡΑ.....	67
ΛΕΤΣΙΝΑ.....	68
ΑΗΤΟΝΤ' Σ ΕΠΕΡΙΠΕΤΑΝΕΝ	69

ΑΚΡΙΤΑΣ ΟΝΤΑΣ ΕΛΑΜΝΕΝ.....	70
ΟΜΑΛ ΤΣΙΜΕΡΙΤΚΟΝ.....	72
ΟΜΑΛ ΚΑΡΣ.....	73
ΣΗ ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ ΤΟ ΠΕΓΑΔ.....	75
ΤΕΡΣ.....	76
Η ΚΟΡ' ΕΠΙHEN ΣΟΝ ΠΑΡΧΑΡ.....	77
ΑΦΗΝΩ ΓΕΙΑ ΣΑΣ ΑΡΧΟΝΤΕΣ.....	79
ΚΟΤΣ.....	81
ΤΡΥΓΩΝΑ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑΣ.....	82
ΑΝΘΕΙ ΚΑΙ ΦΕΡΕΙ ΚΙ ΆΛΟ.....	83
ΕΚΙΤΙ ΒΑХ ΝΕΟΤΗΤΑ.....	84
ΜΟΜΩΡΕΑ.....	85
ΧΑΛΑΪ.....	87
ΤΡΙΑ ΤΗ ΚΟΤΣΑΡΙ.....	88
ΤΑΣ.....	89
ΚΑΤΙΡΚΑΓΙΑ.....	90
ΟΜΑΛ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ.....	91

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Λιγοστή έως ελάχιστη η βιβλιογραφία που σχετίζεται με την παραδοσιακή ελληνική μουσική, εάν κάποιος θελήσει να την συγκρίνει με την αντίστοιχη των άλλων ευρωπαϊκών χωρών.

Η λύρα του Πόντου, όργανο τοξωτό με σχήμα πικέου παραλληλεπίπεδο (σε σχήμα φιάλης, όπως το χαρακτήρισε εύστοχα ο αείμνηστος Φοίβος Ανωγειανάκης), φαίνεται να είναι σε χρήση κατά τη βυζαντινή περίοδο, τουλάχιστον από τον 11ο αιώνα. Αυτό μας επιτρέπει να πιστεύουμε ο διάκοσμος του ιεροσολυμιτικού κώδικα αρ. 14 (φυλ. 310 V).

Η λύρα του Πόντου εξελίσσεται όπως και οι άλλες (οι αχλαδόσχημες) λύρες με αφετηρία την αρχαία πανδουρίδα, οι χορδές της οποίας δεν δονούνται χάρη σε κάποιο πλίκτρο ή από τα δάκτυλα του μουσικού, αλλά με τη χρήση ενός μικρού τόξου. Το παράδοξο και καθοριστικό για την εξέλιξη των εγχόρδων γεγονός φαίνεται να συμβαίνει γύρω στον 9ο μ.Χ. αιώνα.

Όργανα τοξωτά, με παραλληλεπίπεδο ηχείο, χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρον το Μεσαίωνα στη Δύση. Πάμπολλες εικαστικές μαρτυρίες που σώθηκαν μέχρι τις μέρες μας το πιστοποιούν. Το βέβαιον είναι ότι η ιδιότυπη χρήση και ο πρωτεύων ρόλος της φιαλόσχημης λύρας, στα πλαίσια του μουσικού πολιτισμού των Ποντίων, είναι μοναδική.

Ο Μιχάλης Καλιοντζίδης, με το μεράκι και την αγωνία του ανθρώπου που συνέδεσε τη ζωή του με τη φωνή του Πόντου, καταφέρνει να προσφέρει στη σύγχρονη βιβλιογραφία ένα εξαιρετικό χρήσιμο πόνημα.

Χριστόδουλος Χάλαρης
Συνθέτης - Ερευνητής

Για το Τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής του ΤΕΙ Ηπείρου,
η ομάδα που επιμελήθηκε τον παρόντα τόμο αποτελείται από τους:

Γιώργο Κοκκώνη (μουσικολογική επιμέλεια),
Μαρία Ζουμπούλη (φιλολογική και σχεδιαστική επιμέλεια)
και Στάθη Σαββίδη (ηλεκτρονική επεζεργασία μουσικών κειμένων)

Άσκηση 12: στην πρώτη και δεύτερη χορδή, για δάκτυλα και δοξάρι με διπλοχορδίες

Musical score for exercise 12, consisting of four measures of music in common time (4/4). The key signature is one flat. Measure 1: Starts with a half note (G) followed by a half note (B-flat). Measure 2: Starts with a half note (G) followed by a half note (B-flat). Measure 3: Starts with a half note (G) followed by a half note (B-flat). Measure 4: Starts with a half note (G) followed by a half note (B-flat).

Άσκηση 13: στη δεύτερη και τρίτη χορδή, για δάκτυλα και δοξάρι με διπλοχορδίες

Musical score for exercise 13, consisting of five measures of music in common time (4/4). The key signature changes to two sharps. Measure 1: Starts with a half note (C-sharp) followed by a half note (E). Measure 2: Starts with a half note (C-sharp) followed by a half note (E). Measure 3: Starts with a half note (C-sharp) followed by a half note (E). Measure 4: Starts with a half note (C-sharp) followed by a half note (E). Measure 5: Starts with a half note (C-sharp) followed by a half note (E).

ΕΚΑΤΗΒΑ ΣΑ ΜΠΑΞΕΔΕΣ

$\text{♩} = 120$

1. tr tr^4 | 2. tr tr^{4-3} tr tr^{4-3}

Fine